

zou vallen, een veel verdergaande breuk te voorkomen. De koningin deelde die beduchtheden niet – als Gerbrandy bereid was, als formateur op te treden, wilde zij hem geheel de vrije hand laten en als hij behalve de Geer ook andere ministers wenste te vervangen, was dat zijn goed recht. Zij wilde harerzijds Gerbrandy slechts drie voorwaarden stellen: van den Tempel, wiens strijdvaardigheid zij had leren waarden, moest in het kabinet terugkeren, het kabinet moest een nieuwe regeringstaak aanvaarden en bekend maken: de voorbereiding van de materiële voorziening van Nederland na de bevrijding (het z.g. naoorlogs *relief* – daarop had van Lidth aangedrongen), en voor het nieuwe kabinet moest vaststaan dat het bij die bevrijding zou aftreden. Tegen die voorwaarden bleek Gerbrandy in een later stadium geen enkel bezwaar te hebben, maar hij zei die maandagavond neen op de uitnodiging van de koningin om als formateur op te treden. Beelaerts had hem 's morgens gezegd, dat 'een formatie door de heer van Kleffens vlotter (zou) verlopen', maar die mogelijkheid sneed de koningin bij voorbaat af. 'Om half negen', aldus Gerbrandy in een kort nadien geschreven terugblik¹,

'ben ik bij H. M. Deze vraagt mij zonder verdere inleiding een opdracht te willen aanvaarden en voegt er terstond aan toe, dat zij *niet* de heer v. K. wil hebben, daarbij de nadruk leggend op het feit dat het van het grootste belang is hem *alleen* aan B. Z., ook voor de toekomst. Hieraan worden andere redenen toegevoegd.² Ik deel met de grootst mogelijke klem mijn bezwaren mee. Dit voor H. M. zichtbaar zeer teleurstellend verloop eindigt met verlot tot dinsdag half zes' –

Gerbrandy beloofde dus, er nog eens over te zullen nadenken. Hij had het er moeilijk mee. Vrij als hij was van eerzucht, vervuld ook van twijfel aan zijn eigen capaciteiten voor die functie, begeerde hij niet, minister-president te worden. Bovendien meende hij dat 's lands belang vergde dat het bij de vervanging van de Geer zou blijven: het in augustus '39 gevormde kabinet was uitdrukking van de staatkundige wil van het Nederlandse volk en als nu bepaalde ambtgenoten niet bereid waren, zijn leiding te aanvaarden, wie moest hij dan als vervangers aantrekken? Nederlandse figuren uit het bedrijfsleven? Hij koesterde wantrouwen jegens de grote concerns.

Dinsdagochtend en in het begin van de middag sprak Gerbrandy met van Boeyen, Dijkhoorn, van Kleffens, Steenberghe en Welter. 'Hun

¹ Gerbrandy's Terugblik (stuk z.d.) in archief min. pres., M 18 (a). ² De koningin zag, zo vertelde Gerbrandy ons in '56, in van Kleffens niet de onwrikbare figuur die Nederland toen nodig had. (Gerbrandy, 22 juni 1956).